

Η παιδαγωγική αποστολή του Πανεπιστημίου

Γεωργία Παπαϊωάννου¹

Abstract

The article aspires to highlight a major need to strengthen the current University's pedagogical mission in view of modern economic and social developments. This could be achieved by reestablishing a modernized curriculum oriented towards general education. Initially, the traditional "Idea of the University" is introduced, which presents the University as a place of free education, unhindered search for truth and widespread cultivation of the spirit. Leaders of the aforementioned idea were Humboldt and Cardinal Newman. Furthermore, emphasis is placed on the features of the modern University, and especially on the issue of the current degradation of its general educational mission. The University seems to be transformed into a Multicultural University, with the specialization of curriculum being the main feature of this formation. Finally, an exposition is presented, which seems to begin with the question of the qualitative reform of higher education, putting general education at the core of the educational function. In particular, K. Sofoulis is one of the first raising the issue of reviewing the pedagogical role of the University. K. Sofoulis proposed the readjustment of curricula and the recreation of a modernized curriculum in general education. This specially designed program will expose students to the humanitarian education and in both humanitarian and natural sciences, promoting new integrated personalities of scientists, professionals and, ultimately, citizens.

Keywords

Higher education, "Idea of the University", pedagogical role, Multiuniversity, general education system.

Περίληψη

Σκοπός του άρθρου είναι να αναδείξει μια σημαντική ανάγκη: να ενισχύσει το σημερινό Πανεπιστήμιο την παιδαγωγική του αποστολή, ενόψει των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την επαναφορά ενός εκσυγχρονισμένου προγράμματος σπουδών που θα είναι προσανατολισμένο στη γενική παιδεία. Αρχικά, γίνεται αναφορά στην παραδοσιακή «Ιδέα του Πανεπιστημίου», ως χώρος ελευθέριας παιδείας, απρόσκοπτης αναζήτησης της αλήθειας και ευρείας καλλιέργειας του πνεύματος. Κύριοι εκφραστές της ιδέας αυτής ήταν ο Humboldt και ο καρδινάλιος Newman. Εν συνεχεία, γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά γνώρισμα του σύγχρονου Πανεπιστημίου και αναδεικνύεται το ζήτημα της σημερινής υποβάθμισης της γενικής εκπαιδευτικής αποστολής του. Το Πανεπιστήμιο φαίνεται να μετασχηματίζεται σε Πολυπανεπιστήμιο (Multiversity), με την εξειδίκευση των προγραμμάτων σπουδών να αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του μορφώματος. Τέλος, παρουσιάζεται μια συζήτηση, που φαίνεται να ξεκινά με ζητούμενο την ποιοτική μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης, θέτοντας τη γενική παιδεία στο πυρήνα της εκπαιδευτικής λειτουργίας. Ειδικότερα, ο Κ. Σοφούλης, είναι από τους πρώτους που θέτουν το ζήτημα της επανεξέτασης του παιδαγωγικού ρόλου του Πανεπιστημίου. Προτείνει την αναπροσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών και την αναδημιουργία

---

¹ Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Maher. Η εργασία αυτή έγινε υπό την επίβλεψη του καθηγητή κ. Παναγιώτη Κιμουρτζή. papaioan.georgia@gmail.com

ενός εκσυγχρονισμένου προγράμματος γενικής παιδείας. Το ειδικά σχεδιασμένο αυτό πρόγραμμα θα εκθέτει τους σπουδαστές στη ανθρωπιστική εκπαίδευση τόσο στις ανθρωπιστικές όσο και στις θετικές επιστήμες και θα προάγει ολοκληρωμένες προσωπικότητες επιστημόνων, επαγγελματιών και εν τέλει πολιτών.

Λέξεις – κλειδιά

Τριτοβάθμια εκπαίδευση, «Ιδέα του Πανεπιστημίου», παιδαγωγικός ρόλος, Πολυπανεπιστήμιο, σύστημα γενικής παιδείας.

Εισαγωγή

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει μεταξύ των αποστολών της την παραγωγή επιστημονικής γνώσης. Όμως αυτή δεν είναι η μοναδική αποστολή της. Ως εξίσου σημαντικός αναγνωρίζεται και ο ρόλος του Πανεπιστημίου να μεταδίδει τη γνώση με παροχή διδασκαλίας υψηλού επιπέδου και να καλλιεργεί τη θέληση για μάθηση με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με κριτική ικανότητα, ήθος και κοινωνική ευθύνη.

Σκοπός του άρθρου είναι να αναδείξει μια σημαντική ανάγκη: να ενισχύσει το σημερινό Πανεπιστήμιο την παιδαγωγική του αποστολή, ενόψει των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την επαναφορά ενός εκσυγχρονισμένου προγράμματος σπουδών, που θα είναι προσανατολισμένο στη γενική παιδεία. Το πρόγραμμα αυτό, θα εκθέτει τους φοιτητές στη φιλελεύθερη εκπαίδευση, τόσο στις ανθρωπιστικές όσο και στις θετικές επιστήμες, και θα προάγει ολοκληρωμένες προσωπικότητες με ευρεία πνευματική καλλιέργεια.

Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στην παραδοσιακή «Ιδέα του Πανεπιστημίου», με κύριους εκφραστές της τον Wilhelm von Humboldt και τον καρδινάλιο J. H. Newman. Σύμφωνα με την ιδέα αυτή, κύρια αποστολή του Πανεπιστημίου αποτελεί η φιλελεύθερη εκπαίδευση και η καλλιέργεια της νόησης, όχι προς επίτευξη κάποιου σκοπού αλλά ως αυτοσκοπός.

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά που έχει αποκτήσει το Πανεπιστήμιο στη σύγχρονη εποχή, σε συνάρτηση με τις υφιστάμενες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Η εργασία αναδεικνύει το μείζον ζήτημα, που είναι η σταδιακή υποβάθμιση της γενικής εκπαιδευτικής αποστολής του.

Βασικό παράγοντα που συνέτεινε στην υποβάθμιση της εκπαιδευτικής αποστολής του Πανεπιστημίου, αποτέλεσε η περιθωριοποίηση και εν τέλει η κατάργηση του ενιαίου προγράμματος ανθρωπιστικών σπουδών και γενικής παιδείας. Αντιθέτως, η τριτοβάθμια

εκπαίδευση προσανατολίστηκε κυρίως στην παροχή υπηρεσιών επαγγελματικής και τεχνικής κατάρτισης. Το σημερινό Πανεπιστήμιο έχει απεμπολήσει την ενότητα και την εσωτερική συνοχή που το κοινό πρόγραμμα σπουδών του παρείχε. Έχει μεταλλαχθεί σε ένα Πολυπανεπιστήμιο (Multiversity), με τις κατακερματισμένες και εξειδικευμένες σπουδές να αποτελούν το κύριο χαρακτηριστικό του γνώρισμα.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται ένας διάλογος, που φαίνεται να ξεκινά με ζητούμενο την ποιοτική μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης. Η συζήτηση αυτή, θέτει τη γενική παιδεία στον πυρήνα της εκπαιδευτικής λειτουργίας. Ειδικότερα, ο Κώστας Σοφούλης, είναι από τους πρωτοστάτες στο διάλογο αυτό. Με το βιβλίο του *Το Πανεπιστήμιο ως σχολείο: Αναζητώντας το παιδαγωγικό αποτύπωμα* (2013) και άλλες παρεμβάσεις του, έχει προτείνει να αναπροσαρμοστούν τα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών και να ενσωματώσουν ως κύρια μαθήματα, ορισμένα που κατατάσσονται συνήθως στις ανθρωπιστικές σπουδές (ιστορία, φιλοσοφία, κ.λπ). Θεωρεί, και επιχειρηματολογεί σχετικώς, ότι τα μαθήματα αυτά θα πρέπει να τα διδάσκονται οι φοιτητές/τριες ανεξάρτητα από το Τμήμα που παρακολουθούν. Με τον τρόπο αυτό οι σπουδές θα συντείνουν στη διαμόρφωση φιλοσοφημένων και δημιουργικών ατόμων.

1. Από το παραδοσιακό πανεπιστήμιο στο Πολυπανεπιστήμιο

1.1 Η αρχέγονη «Ιδέα του Πανεπιστημίου»: Χώρος ελευθέριας και γενικής παιδείας.

Στο πλαίσιο των σημερινών κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών η αρχέγονη «Ιδέα του Πανεπιστημίου» δοκιμάζεται έντονα. Φαίνεται στο σύγχρονο Πανεπιστήμιο να έχουν θεμελιωθεί και επικρατήσει αντιλήψεις διαφορετικές. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της Ιδέας ήταν ότι ο πανεπιστημιακός χώρος προάγει την ελευθέρια παιδεία, που σκοπό της έχει την αναζήτηση της αλήθειας και την καλλιέργεια του πνεύματος ως αυτοσκοπό.

Ένας από τους πιο σημαντικούς εκφραστές του ιδεώδους της ελεύθερης παιδείας ήταν ο Wilhelm von Humboldt. Θεωρείται από τους πιο σημαντικούς αναμορφωτές της γερμανικής ανώτατης εκπαίδευσης. Οι προτάσεις του αποτέλεσαν σταθμό για τον εκσυγχρονισμό των Πανεπιστημίων τον 19^ο αιώνα. Σύμφωνα με τον W. von Humboldt, (1767 – 1835) η επιστημονική γνώση έχει αξία από μόνη της και επομένως τα Πανεπιστήμια θα πρέπει να ασχολούνται με την επιστήμη χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τη χρησιμότητα της. Επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο, η παιδεία του ανθρώπου θα πρέπει να τον καθιστά έτοιμο για την απόκτηση της ελευθερίας του και αυτό γίνεται εφικτό όταν θέτει ως αυτοσκοπό την ενασχόλησή του με την επιστήμη. Γι' αυτό και η απόκτηση οποιασδήποτε τεχνικής

δεξιότητας θα πρέπει να συνδυάζεται με την απόκτηση και σφαιρικής μόρφωσης (Παυλίδης, 2006).

Κορυφαίος εισηγητής της «Ιδέας του Πανεπιστημίου», ως χώρου ελευθέριας παιδείας, υπήρξε, επίσης, ο καρδινάλιος John Henry Newman (1801 - 1890), πρώτος πρύτανης του Πανεπιστημίου του Δουβλίνου. Θεμελιώδης θεωρείται η άποψη του ότι σκοπός της ανώτατης εκπαίδευσης είναι η επιστημονική αναζήτηση και η καλλιέργεια του πνεύματος, όχι προς επίτευξη κάποιου σκοπού, αλλά ως αυτοσκοπός. Σύμφωνα με τον J. H. Newman, η ελευθέρια παιδεία διαφέρει από οποιαδήποτε άλλη εκπαίδευση προς άσκηση χρήσιμων τεχνών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, καθώς δεν αποτελεί ευκαιριακό απόκτημα αλλά συμβάλλει στη διαμόρφωση του χαρακτήρα. Επιπρόσθετα, έχει εκφράσει την άποψη ότι η γενική γνώση είναι αποτέλεσμα της φιλελεύθερης ανθρωπιστικής παιδείας και πιστεύει ότι η αποστολή του Πανεπιστημίου είναι να παράσχει την ανθρωπιστική φιλελεύθερη παιδεία στα μέλη του. Ο J. H. Newman ονειρευόταν ένα Πανεπιστήμιο που θα λειτουργούσε στη βάση ενός ενιαίου προγράμματος σπουδών, θα διακλαδίζονταν σε πιο ειδικές σπουδές και θα στόχευε κατά κύριο λόγο στην ανθρωπιστική εκπαίδευση. Μελετώντας τη θεωρία του για το ιδανικό Πανεπιστήμιο, γίνεται εμφανές ότι ακολουθεί τη συστημική θεωρία της γνώσης. Υποστηρίζει ότι η γνώση αποτελεί ένα σύνολο και οι υπόλοιπες επιστήμες αποτελούν μέρος του συνόλου. Για το λόγο αυτό το Πανεπιστήμιο δεν μπορεί παρά να αποτελεί την έδρα «της καθολικής γνώσης» (Παυλίδης, 2006).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ιδέα της ελευθέριας παιδείας, ως ιδεώδες της εκπαίδευσης, βρίσκει υποστηρικτές και στον 20^ο αιώνα, οπότε κυριαρχεί έντονα η τάση υπαγωγής του Πανεπιστημίου στους σκοπούς και τις ανάγκες της οικονομίας. Ο Ισπανός φιλόσοφος José Ortega y Gasset (1883 – 1955) κατακρίνει το γεγονός ότι οι πανεπιστημιακές σπουδές στοχεύουν στην απόκτηση από τους φοιτητές εξειδικευμένων επαγγελματικών γνώσεων, ενώ συνηγορεί στην επανένωση των κατακερματισμένων πεδίων της γνώσης και προτείνει την εισαγωγή στα Πανεπιστήμια μιας σχολής της κουλτούρας, που θα αποτελέσει τον πυρήνα των σπουδών και θα αναλάβει τη συστηματική παρουσίαση των γνώσεων (Παυλίδης, 2006). Ο Γερμανός φιλόσοφος Karl Jaspers (1883 – 1969), αποδέχεται τη σύνδεση του Πανεπιστημίου με την πρόοδο της τεχνολογίας, καθώς θεωρεί ότι η επιστημονική έρευνα και η τεχνολογία θα πρέπει να συνυπάρχουν στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση με τις ανθρωπιστικές σπουδές. Σύμφωνα με τον ίδιο, η λειτουργία του Πανεπιστημίου θα πρέπει να κατευθύνεται, όχι μόνο στην επαγγελματική εκπαίδευση και την έρευνα, αλλά και στην σφαιρική μόρφωση του ανθρώπου (Παυλίδης, 2006). Τέλος, ο Αμερικανός φιλόσοφος R. M. Hutchins (1899 – 1977), εξέφρασε την πεποίθηση ότι το Πανεπιστήμιο, ως χώρος ελευθέριας παιδείας, θα πρέπει να

συμβάλλει στην ελεύθερη από πρακτικούς σκοπούς ανάπτυξη του πνεύματος καθώς, σύμφωνα με τον ίδιο, η καλλιέργεια της διάνοιας είναι το κύριο αγαθό (Παυλίδης, 2006).

Στην ιδέα της ελευθέριας παιδείας, για μεγάλη χρονική περίοδο είχε δομηθεί το περιεχόμενο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, το οποίο παράλληλα με την όποια επαγγελματική εκπαίδευση, παρείχε γενική παιδεία στο σύνολο των σπουδαστών της. Σκοπός ήταν η γενική καλλιέργεια της νόησης και η ελεύθερη αναζήτηση της αλήθειας.

1.2 Το σύγχρονο Πολυπανεπιστήμιο (Multiversity)

Το πρόγραμμα γενικής ανθρωπιστικής παιδείας, το οποίο αποτελούσε τη βάση πάνω στην οποία λειτουργούσε το παραδοσιακό πανεπιστήμιο, με το πέρασμα του χρόνου, άρχισε να τίθεται στο περιθώριο. Στο νεότερο δυτικό πανεπιστήμιο εισήχθησαν οι εξειδικευμένες επιστήμες και η επιστημονικής έρευνα (Σοφούλης, 2013). Η εξέλιξη αυτή στάθηκε αφορμή, ώστε ο Αμερικανός καθηγητής Clark Kerr, να αναφερθεί το 1963, για πρώτη φορά στην εμφάνιση ενός νέου πανεπιστημιακού μοντέλου, που έκανε την εμφάνιση του στις ΗΠΑ. Του έδωσε την ονομασία «Multiversity». Τι είναι όμως αυτό το «Multiversity», το οποίο αποτελεί πλέον ένα παγκόσμιο πρότυπο και σε τι διαφέρει από το παραδοσιακό University; Με τα λόγια του Kerr (2001, όπ. αναφ. στο Σοφούλη, 2013): ενώ το Πανεπιστήμιο ήταν αρχικά μια κοινότητα διδασκόντων και διδασκόμενων, που είχαν ένα κοινό σκοπό να τους ενώνει,

«σήμερα, το τυπικό μεγάλο αμερικάνικο Πανεπιστήμιο είναι μάλλον μια ολόκληρη σειρά επιμέρους κοινοτήτων και δραστηριοτήτων που συνδέονται με ένα κοινό όνομα, ένα κοινό διοικητικό συμβούλιο και με συσχετιζόμενους σκοπούς [...]. Ως νέος τύπος ιδρύματος δεν είναι στην πραγματικότητα ιδιωτικό αλλά ούτε και δημόσιο. Ούτε είναι εντελώς εγκόσμιο αλλά μήτε και ξεχωριστό από τα εγκόσμια, είναι μοναδικό».

Ο Kerr υπονοεί ότι το σημερινό Πανεπιστήμιο είναι κυρίως μια ένωση προσώπων που δεν έχουν ένα κοινό συμφέρον, αλλά αντίθετα ο δεσμός μεταξύ τους στηρίζεται στην από κοινού διοίκηση των βασικών λειτουργιών και υποδομών του Πανεπιστημίου, εξυπηρετώντας ο κάθε ένας τα ατομικά του συμφέροντα.

Το νέο αυτό πρότυπο έκανε την εμφάνιση του με την σταδιακή εξειδίκευση των σπουδών για να καλύψει τα νέα επαγγέλματα και ειδικότητες που προέκυπταν. Οι εξειδικευμένες σπουδές φανερώνουν το νέο ρόλο του Πανεπιστημίου: να παράγει εργατικό δυναμικό έτοιμο να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Το ενιαίο πρόγραμμα γενικής παιδείας, το οποίο αποτελούσε ιστορικά τον ενοποιητικό ιστό, που στήριζε το πανεπιστήμιο ως κοινότητα

διδασκόντων και διδασκομένων, έχει πλέον εξαφανιστεί. Στη συνέχεια, η διαμερισματοποίηση των σπουδών γέννησε την ανάγκη για τη δημιουργία διαφόρων τμημάτων στο εσωτερικό του Πανεπιστημίου, κάθε ένα από τα οποία διατηρούσε διοικητική και εκπαιδευτική αυτονομία. Επιπρόσθετα, μέσω της κατάργησης της υποχρεωτικότητας των μαθημάτων ορισμένων επιστημών και επαγγελματικών προσανατολισμών, δόθηκε η ελευθερία στους φοιτητές να συνθέτουν μόνοι τους το πρόγραμμα σπουδών τους, επιλέγοντας μαθήματα από ένα εύρος μαθημάτων. Η πολιτική αυτή, όμως, συντέλεσε στον σταδιακό παραμερισμό των προγραμμάτων γενικής ανθρωπιστικής παιδείας. Επίσης, το βάρος άρχισε σταδιακά να μετατίθεται από τη διδασκαλία στην έρευνα. Το επιστημονικό και ερευνητικό έργο των πανεπιστημίων καθορίζεται κυρίως από τις ανάγκες του κεφαλαίου, κάτι το οποίο υπονομεύει σε μεγάλο βαθμό την ελεύθερη κυκλοφορία των επιστημονικών ιδεών. Οι πολιτικές, όμως, αυτές επηρεάζουν τη δομή και τη λειτουργία του πανεπιστημίου, καθώς το ακαδημαϊκό προσωπικό πολυδιασπάται σε διάφορες ειδικότητες, με τα συμφέροντα του να διαφοροποιούνται όλο και περισσότερο. Ο τυπικός ακαδημαϊκός δάσκαλος μετατρέπεται σε ερευνητή, που αισθάνεται ότι ανήκει περισσότερο στην κοινότητα των «ομοιοεπιστημόνων» του παρά στην κοινότητα του Πανεπιστημίου. Έτσι, όμως, το ακαδημαϊκό προσωπικό χάνει την πίστη του στο Πανεπιστήμιο, εντός του οποίου παύει να υφίσταται ο συνεκτικός δεσμός, με αποτέλεσμα να μετατρέπεται σε μια ουδέτερη χρηστική δομή. Την αγάπη τους προς τον πανεπιστημιακό θεσμό χάνουν σιγά σιγά και οι σπουδαστές, διότι το σύγχρονο Πανεπιστήμιο φαίνεται να δίνει έμφαση στις μεταπτυχιακές σπουδές και την έρευνα, παρά στην εκπαίδευση των φοιτητών του. Συχνό είναι το φαινόμενο την διδασκαλία των προπτυχιακών μαθημάτων να την αναλαμβάνουν οι καθηγητές χαμηλότερων βαθμίδων ή και οι βοηθοί καθηγητών, καθώς οι καθηγητές των μαθημάτων είναι πλήρως απορροφημένοι με τα ερευνητικά προγράμματα τους (Σοφούλης, 2013).

Σήμερα, η επιστημονική γνώση έχει μετατραπεί σε παραγωγική δύναμη, που την καθιστά κύρια πηγή οικονομικού κέρδους. Η υπαγωγή του Πανεπιστημίου στις ανάγκες της παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα την υποταγή του στους σκοπούς της αγοράς. Η λειτουργία της επιστήμης ως παραγωγικής δύναμης εξυπηρετεί ώστε να αναζητείται όλο και μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων που είναι φορείς επιστημονικών γνώσεων και ερευνητικών ικανοτήτων, η απόκτηση των οποίων είναι συνδεδεμένη σε μεγάλο βαθμό με πανεπιστημιακές σπουδές (Παυλίδης, 2006). Η μαζική εισροή φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, φαινόμενο που έκανε την εμφάνισή του κυρίως στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα στις ανεπτυγμένες χώρες, αποδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο των επιστημονικών γνώσεων στην απόκτηση των απαραίτητων εργασιακών ικανοτήτων, ως

χαρακτηριστικό της σύγχρονης εμπορευματικής οικονομίας. Η μετατροπή, λοιπόν, των φοιτητών σε πελάτες συνοδεύεται από τη ριζική αναδιάρθρωση του προγράμματος σπουδών, ώστε να ικανοποιεί ταχύτερα τις απαιτήσεις τους και στην ουσία, τις βραχυπρόθεσμες ανάγκες του κεφαλαιοκρατικού καταμερισμού εργασίας (Μαυρουδέας, 2005).

Το νέο αυτό μοντέλο του σημερινού Πανεπιστημίου, που με διορατικότητα και διεισδυτικότητα περιέγραψε ο Kerr ως Multiversity, εμφανίζεται να είναι πλέον ένα παγκόσμιο πρότυπο. Για την επιβολή του παλεύει ήδη ενεργά η Ευρωπαϊκή Ένωση με την δημιουργία ενός Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΧΑΕ) (Σοφούλης, 2013). Το όραμα για τη δημιουργία του ΕΧΑΕ ξεκίνησε να υλοποιείται με την υπογραφή της διακήρυξης της Μπολόνια στις 19 Ιουνίου 1999. Ως κεντρικό στόχο της, η διακήρυξη έχει τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου διάρθρωσης και λειτουργίας των εθνικών συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, το οποίο θα καθιστά εφικτή τη συγκρισιμότητα και συμβατότητα τους. Εκτιμάται ότι θα συμβάλλει, αφενός στην ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και της γνώσης και, αφετέρου, στη σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με τις κοινωνικές ανάγκες και την ευρωπαϊκή αγορά εργασίας (Bologna Declaration, 1999). Όμως, οι ευρωπαϊκές πολιτικές που εφαρμόζονται για την ανώτατη εκπαίδευση, τείνουν να καταστήσουν αζιακά ουδέτερο τον ενιαίο εκπαιδευτικό χώρο. Τα Πανεπιστήμια μετατρέπονται σταδιακά σε κέντρα που παράγουν τυποποιημένα πτυχία, εξυπηρετώντας τις ανάγκες της αγοραίας οικονομίας (Σοφούλης, 2013).

Σε πολλά, επομένως, φαίνεται να διαφέρει το παραδοσιακό πανεπιστήμιο από το multiversity, δηλαδή το σημερινό πρότυπο του δυτικού πανεπιστημίου. Και τούτο διότι μεταβλήθηκε ριζικά το πρόγραμμα σπουδών του, ενώ εμπλουτίστηκε και με νέες λειτουργίες. Ως Multiversity, το πανεπιστήμιο έχει χάσει πλέον την ενότητα και εσωτερική συνοχή του. Με την απουσία ενός κοινού προγράμματος σπουδών και ενός πνεύματος κοινότητας έχει μεταλλαχθεί σε ένα εμπορικό κέντρο προσφοράς πληθώρας προϊόντων. Το παραδοσιακό πανεπιστήμιο λειτουργούσε στη βάση ενός ενιαίου προγράμματος σπουδών, που απλώς διακλαδιζόταν σε ειδικότερες σπουδές, χωρίς όμως να χάνει το κύριο χαρακτηριστικό του, που ήταν η ανθρωπιστική εκπαίδευση. Αντίθετα, στο σύγχρονο Πανεπιστήμιο, η προσφορά οποιουδήποτε προγράμματος σπουδών εξαρτάται κυρίως από την οικονομική του χρησιμότητα. Με την περιθωριοποίηση και εν τέλει την κατάργηση του προγράμματος γενικής παιδείας, μετατράπηκε σταδιακά σε ένα ίδρυμα που παρέχει κυρίως επαγγελματική και τεχνική κατάρτιση, σύμφωνα με τις κυρίαρχες απαιτήσεις της αγοράς (Σοφούλης, 2013).

2. Πρόγραμμα γενικής παιδείας: Ο συνεκτικός ιστός της ακαδημαϊκής κοινότητας

2.1 Ποιοτική μεταρρύθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης: Ένας ανοιχτός ακαδημαϊκός διάλογος.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η περιθωριοποίηση και εν τέλει η κατάργηση του προγράμματος γενικής παιδείας δια μέσου της επιστημονικής και επαγγελματικής εξειδίκευσης των προγραμμάτων σπουδών, στάθηκε καταλυτικός παράγοντας για να μεταλλαχθεί το σημερινό πανεπιστήμιο σε Πολυπανεπιστήμιο (Multiversity). Είναι γεγονός, ότι το ζήτημα της αναδιαμόρφωσης των προγραμμάτων σπουδών υπέρ μιας γενικής παιδείας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση παραμένει μέχρι και σήμερα ανύπαρκτο στον ελληνικό μεταρρυθμιστικό διάλογο. Οι θεσμικές αλλαγές που επιχειρούνται τα τελευταία χρόνια για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού Πανεπιστημίου προσανατολίζονται κυρίως προς το διοικητικό του σύστημα, πράγμα που υποδεικνύει πως απουσιάζει κάθε ιδέα περί εκπαιδευτικής στρατηγικής (Σοφούλης, 2000). Η πολιτική που ακολουθεί η ελληνική κυβέρνηση, όσον αφορά το ζήτημα αυτό, συνδέεται άρρηκτα με τις ευρωπαϊκές πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση, τις οποίες οφείλει να υιοθετεί ως κράτος-μέλος του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΧΑΕ). Η Διακήρυξη της Μπολόνια, αν και σκοπό έχει τη δημιουργία μιας Ευρώπης της Γνώσης, που μεταξύ άλλων θα δώσει τη δυνατότητα στους πολίτες της να συνειδητοποιήσουν τις κοινές ευρωπαϊκές αξίες και να ενσωματωθούν σε ένα κοινό «πολιτιστικό και κοινωνικό χώρο», στην πράξη οι πολιτικές που εφαρμόζει οδηγούν σε πλήρη αξιακή ουδετεροποίηση του ενιαίου εκπαιδευτικού χώρου (Σοφούλης, 2013). Όπως παρατηρεί και η Ελένη Τροβά, στην πολιτική πράξη διαφαίνεται «ότι η παιδεία δε συνιστά αυτοσκοπό για την Ε.Ε., αλλά στόχο που συνδέεται και αποτελεί παρεπόμενο της ελεύθερης μετακίνησης και ελευθερίας άσκησης επαγγέλματος. Εξ αυτού και μόνο του λόγου διαφοροποιείται από την προγενέστερη και κρατούσα αντίληψη, η οποία αντιμετώπιζε την παιδεία ως έναν διανοητικό μηχανισμό αναπαραγωγής ιδεολογίας, αντιλήψεων, αρχών και πληροφοριών» (2008, όπ. αναφ. στο Σοφούλης, 2013).

Ωστόσο, το ζήτημα της ποιοτικής μεταρρύθμισης των ελληνικών Πανεπιστημίων, με την αναπροσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών τους, παραμένει, έως σήμερα, ζωντανό στο τραπέζι ενός συνεχιζόμενου ακαδημαϊκού διαλόγου. Ένας από τους πρώτους, που έθεσαν το ζήτημα της επανεξέτασης του παιδαγωγικού ρόλου του Πανεπιστημίου, ήταν ο ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου Κ. Σοφούλης. Άσκησε αιχμηρή κριτική για τη λειτουργία και την οργάνωση των δημοσίων Πανεπιστημίων στην Ελλάδα, καθώς συμπέραινε ότι αυτά έχουν μεταλλαχθεί σε «χώρους επιδίωξης συντεχνιακών

μικροσυμφερόντων που ελάχιστα σχετίζονται με τους πραγματικούς σκοπούς και στόχους του ιδανικού Πανεπιστημίου» (Σοφούλης, 2000). Πίστευε, ένθερμα, ότι μια ουσιαστική και σε βάθος μεταρρύθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα ήταν αναγκαία σήμερα για δύο κύριους λόγους: Πρώτον, για να επανέλθει η ενότητα στη δομή και λειτουργία της ακαδημαϊκής κοινότητας, η οποία διακυβεύεται με τη μετάλλαξη των Πανεπιστημίων σε Πολυπανεπιστήμια (Multiversity). Δεύτερον, για να αναδειχθεί η παιδαγωγική λειτουργία του Πανεπιστημίου ως θεσμού που διαπλάθει ολοκληρωμένες προσωπικότητες δημοκρατικών πολιτών. Συμπλήρωνε ότι «η επαναφορά του προγράμματος γενικής παιδείας θα οδηγούσε αλυσιδωτά σε μια συνολική μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης εκ των ένδον και θα καθόριζε ρεαλιστικά εν τέλει και την απαιτούμενη μορφή του διοικητικού συστήματος των Πανεπιστημίων μας, που σήμερα σφαλερά έχει αναχθεί σε αυτόνομο ζήτημα» (Σοφούλης, 2013: 221, 222). Με το βιβλίο του *Το Πανεπιστήμιο ως σχολείο: Αναζητώντας το παιδαγωγικό αποτόπωμα* (2013) και διάφορες άλλες παρεμβάσεις του, πρότεινε την αναπροσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών και την αναδημιουργία ενός εκσυγχρονισμένου προγράμματος γενικής παιδείας. Το ειδικά σχεδιασμένο αυτό πρόγραμμα, θα εκθέτει τους σπουδαστές στην ανθρωπιστική εκπαίδευση, τόσο στις ανθρωπιστικές όσο και στις θετικές επιστήμες, με σκοπό τη διάπλαση φιλοσοφημένων ατόμων με κριτική ικανότητα και κοινωνική ευθύνη. Κατά την άποψή του, αυτό είναι το εκπαιδευτικό εργαλείο που θα μπορούσε «να επαναφέρει την ενότητα της δομής και λειτουργίας του σύγχρονου πανεπιστημίου και να ανατρέψει την πορεία του προς την ολοκληρωτική μετάλλαξη του σε Πολυπανεπιστήμιο» (Σοφούλης, 2013: 269). Αναγνώριζε, βέβαια, ότι μέσα σε ένα τέτοιο αντίξοο περιβάλλον κάθε συζήτηση για την επαναφορά των προγραμμάτων γενικής παιδείας δύσκολα θα μπορούσε να ευδοκιμήσει.

2.2 Ένα εκσυγχρονισμένο πρόγραμμα γενικής παιδείας

Ο Κ. Σοφούλης, μιλώντας για ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας, δεν εννοούσε ένα οποιοδήποτε τέτοιο πρόγραμμα, αλλά κάποιο ορισμένου περιεχομένου, που θα «αποκαθιστούσε την εσωτερική συνοχή της ακαδημαϊκής κοινότητας και θα επανέφερε το Πανεπιστήμιο στην παραδοσιακή του μορφή ως ίδρυμα διαμόρφωσης προσωπικοτήτων» (Σοφούλης, 2013: 234). Στην προσπάθειά του να προτείνει τη μορφή και το περιεχόμενο ενός ιδανικού προγράμματος γενικής παιδείας, προβαίνει στη δημιουργία, αρχικά, ενός θεωρητικού πλαισίου για το πρόγραμμα γενικής παιδείας. Για να το πετύχει αυτό, ανατρέχει

στις τέσσερις κύριες θεωρίες περί γενικής παιδείας, που ο Jerry Gaff (1983) διέκρινε: την ιδεαλιστική², την προοδευτική³, την θεμελιακή⁴ και την πραγματιστική⁵.

Ύστερα από μια κριτική ανάγνωση των ανωτέρω θεωριών περί γενικής παιδείας, επιχείρησε να συνθέσει μια πλατφόρμα σχεδιασμού ενός εκσυγχρονισμένου προγράμματος γενικής παιδείας. Η πλατφόρμα του έχει τη μορφή ενός επαγωγικού συλλογισμού, που μπορεί να λειτουργήσει ως μοντέλο, όχι για το σχεδιασμό ενός μοναδικού προτύπου προγράμματος γενικής παιδείας, αλλά μιας οικογένειας ενδεχόμενων προγραμμάτων, που θα συντηρούν την ενότητα του σύγχρονου πανεπιστημίου. Με τον τρόπο αυτό, κάθε πανεπιστήμιο θα είναι σε θέση να επιλέξει το δικό του πρόγραμμα, αυτόνομα. Η πλατφόρμα τούτη, όμως, για να μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά, χρειάζεται να απαντά σε πέντε βασικά θεμελιακά ερωτήματα: Α) Γιατί είναι ανάγκη να υπάρχει ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας; Β) Πώς θα το διακρίνουμε από τα υπόλοιπα προγράμματα σπουδών; Γ) Πως θα συνδέεται με τα υπόλοιπα προγράμματα σπουδών; Δ) Ποιες γενικές αξίες θα προβάλλει; Ε) Ποιος πρέπει να είναι αρμόδιος για την εκπόνηση και εποπτεία της εφαρμογής του; (Σοφούλης, 2013)

Για να απαντήσει στο πρώτο ερώτημα ο Κ. Σοφούλης χρησιμοποιεί ως εμπειρική βάση την πραγματιστική θέση του Kerr, ότι η έλλειψη πνευματικής ενότητας αποτελεί ένα δομικό πρόβλημα του σύγχρονου Πολυπανεπιστημίου. Θεωρεί ότι η λύση του προβλήματος εντοπίζεται στην καθιέρωση ενός κατάλληλα σχεδιασμένου προγράμματος γενικής παιδείας, το οποίο «θα συνιστούσε την ενοποίηση βάσης της στόχευσης του πανεπιστημίου και κατά λογική συνέχεια θα συνιστούσε κοινό σκοπό της ακαδημαϊκής κοινότητας» (Σοφούλης, 2013: 259). Επιπλέον, υποστηρίζει ότι μόνο στο πλαίσιο ενός προγράμματος γενικής παιδείας θα είναι δυνατή μια επικοινωνιακή αλληλεπίδραση, που θα συμβάλλει στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με κριτική θέαση της κοινωνικής πραγματικότητας. Ως έναν τρίτο λόγο που θεμελιώνει την αναγκαιότητα ενός προγράμματος γενικών σπουδών,

² Ιδεαλιστική θεωρία: Ο J. H. Newman, εκφραστής της θεωρίας αυτής, αναφέρει ότι κύριος σκοπός του Πανεπιστημίου είναι η μετάδοση της ελεύθερης ή φιλοσοφικής γνώσης, η οποία αποτελεί αυτοσκοπό. Ο Ιδεαλισμός θέλει όλα τα εξειδικευμένα προγράμματα σπουδών του Πανεπιστημίου να διέπονται από ένα ενιαίο πρόγραμμα γενικής παιδείας. Το πρόγραμμα αυτό πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στους σπουδαστές να συμπληρώσουν τις εξειδικευμένες σπουδές τους, με γνώσεις που θα τους βοηθήσουν να αποκτήσουν μια συνολική κατανόηση του κόσμου (Σοφούλης, 2013).

³ Προοδευτική θεωρία: Κύριοι εκφραστές της ήταν ο North Whitehead και ο John Dewey. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή η εκπαίδευση έχει κύριο σκοπό την ηθική διαπαιδαγώγηση των μαθητών, με στόχο την πνευματική ανέλιξή τους και την ομαλή κοινωνική συμβίωση με τους συνανθρώπους τους. Ο γενικός αυτός σκοπός της εκπαίδευσης επιτυγχάνεται μόνο από ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας, που θα απαιτείται να διαπερνά το κυρίως πρόγραμμα σπουδών, σε οποιοδήποτε επίπεδο εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης και της τριτοβάθμιας (Σοφούλης, 2013).

⁴ Ουσιακρατική θεωρία: Ο Robert Maynard Hutchins, στις ιδέες του οποίου στηρίχθηκε η θεωρία αυτή, πιστεύει ότι ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας αποτελεί ενοποιητικό παράγοντα για τα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών. Η γενική παιδεία, που θα παρέχεται μέσω του προγράμματος γενικής παιδείας, θα πρέπει να επικεντρώνεται στα κεντρικά ζητήματα της εποχής, θεωρούμενα μέσα από το πρίσμα της φιλοσοφίας (Σοφούλης, 2013).

⁵ Πραγματιστική θεωρία: Ο Clark Kerr, εκφραστής της θεωρίας αυτής, επισημαίνει την αναγκαιότητα καθιέρωσης ενός εθνικού «πυρήνα» σπουδών, προκειμένου να αποκατασταθεί η εσωτερική συνοχή που το αμερικανικό Multiversity έχει χάσει. Ο πυρήνας αυτός, που τον θεωρεί πρακτική έκφραση της γενικής τριτοβάθμιας παιδείας, αποτελεί την ελάχιστη κοινή προϋπόθεση για τη διατήρηση της ελάχιστης ποιότητας σπουδών, που οφείλουν να παρέχουν τα Πανεπιστήμια (Σοφούλης, 2013).

αναδεικνύει το γεγονός ότι η εκπαίδευση που θα παρέχεται θα έχει χειραφετητικό χαρακτήρα. Με τον όρο αυτό εννοεί ότι τα μαθήματα που θα διδάσκονται, θα βοηθήσουν τους σπουδαστές, μέσω μιας διαδικασίας διαμόρφωσης μιας ολοκληρωμένης αντίληψης για τον κόσμο, να συνειδητοποιήσουν την ταυτότητα τους και να χειραφετηθούν εν τέλει από τον καταναγκασμό των εξωτερικών επιβολών. Τέλος, κατά την ιδεαλιστική προσέγγιση, το πρόγραμμα γενικής παιδείας μπορεί να δώσει το συγκεκριμένο νόημα στο σκοπό του πανεπιστημίου, δηλαδή την παροχή της ελεύθερης φιλοσοφικής γνώσης που αποτελεί τον αυτοσκοπό (Σοφούλης, 2013).

Αναφορικά με το δεύτερο ερώτημα, ο Κ. Σοφούλης αντλεί την απάντηση του από την ιδεαλιστική προσέγγιση. Επισημαίνει ότι ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας χρειάζεται να διαφοροποιείται ως προς τον σκοπό του, το περιεχόμενο και την παιδαγωγική του λειτουργία από οποιοδήποτε άλλο ειδικό πρόγραμμα σπουδών. Το πρώτο είναι απαραίτητο να αποσκοπεί στην ικανότητα να σχηματίσουν οι σπουδαστές μια ολοκληρωμένη αντίληψη του κόσμου, ενώ τα δεύτερα στοχεύουν στην γνώση και κατανόηση του περιεχομένου κάθε επιστήμης. Αυτή η διακριτότητα θα είναι «ο συνεκτικός κρίκος με τα λοιπά προγράμματα σπουδών, ώστε μαζί τους και σε συνέργεια, να καθορίζουν το επιστημολογικό πλαίσιο λειτουργίας του πανεπιστημίου στο σύνολο του» (Σοφούλης 2013: 262).

Οι κύριες θέσεις της προοδευτικής θεωρίας, τον ενέπνευσαν να διαμορφώσει την άποψη του περί της σχέσης ενός προγράμματος γενικής παιδείας με τα υπόλοιπα προγράμματα σπουδών. Πιστεύει ότι η σχέση τους είναι ταυτοχρόνως συμπληρωματική και καθοδηγητική. Ειδικότερα, σημειώνει: «Συμπληρωματική, διότι συνεπάγεται την παραγωγή και μετάδοση γνωστικού και συλλογιστικού υλικού, που ενδεχομένως η πλειονότητα των λοιπών προγραμμάτων σπουδών δεν περιέχει. Καθοδηγητική, δε, καθότι «επιβάλλει» στο όλο εκπαιδευτικό σύστημα ένα ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα αναφοράς και μεθοδολογίας» (Σοφούλης 2013: 263).

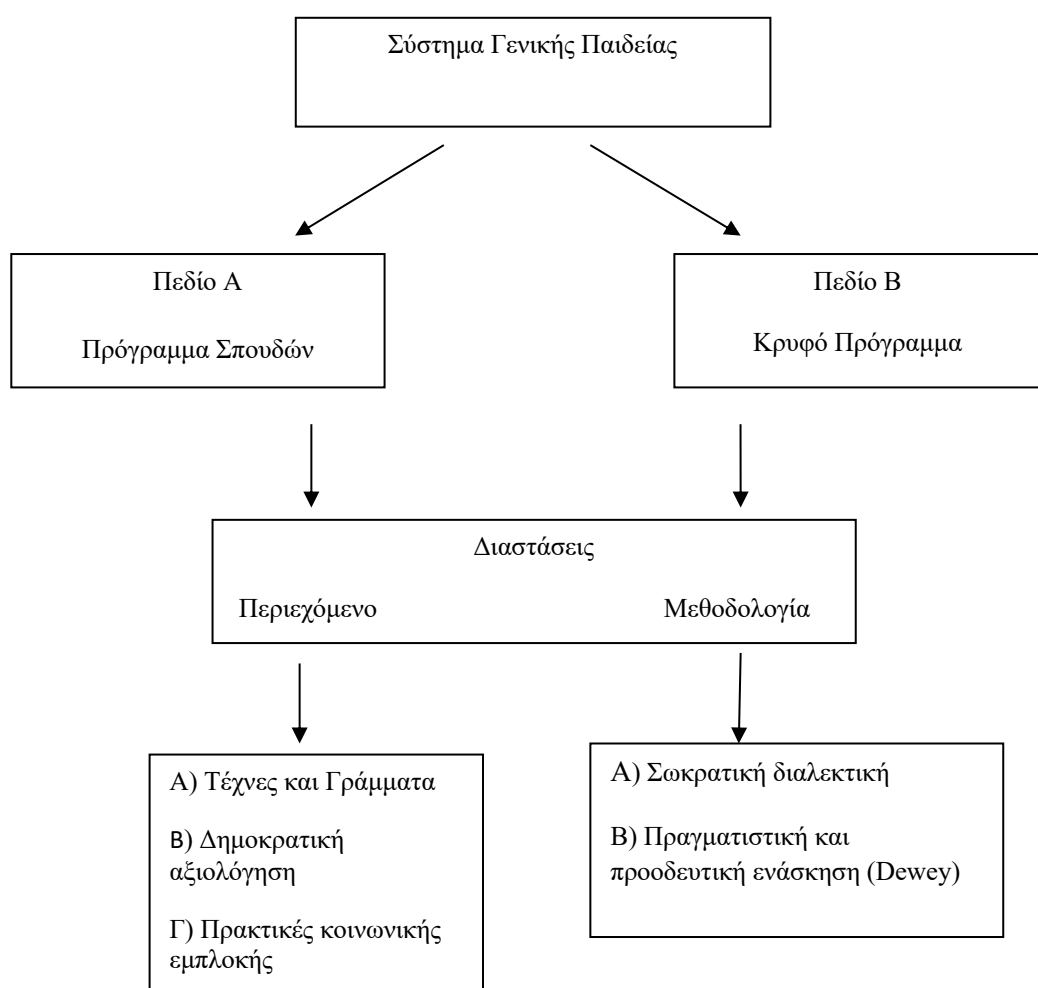
Σύμφωνα με την ιδεαλιστική άποψη, η μεγαλύτερη αξία που πρέπει να καλλιεργεί το Πανεπιστήμιο είναι η «συνεκτική αντίληψη» της πραγματικότητας, καθώς η έλλειψη «είναι πηγή πολλών δεινών». Οι υποστηρικτές της προοδευτικής θεωρίας, προσθέτουν και τις δημοκρατικές αξίες στο σύνολο των αξιών της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Την άποψη αυτή ενστερνίζονται και οι Πραγματιστές (Σοφούλης, 2013).

Όσον αφορά το τελευταίο ερώτημα, ο Κ. Σοφούλης πιστεύει βαθιά ότι ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών γενικής παιδείας επιβάλλεται να είναι αποκλειστικό έργο της ακαδημαϊκής κοινότητας, ως στοιχείο της ακαδημαϊκής αυτονομίας της.

Από το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο, που διαμορφώθηκε για το σχεδιασμό ενός εκσυγχρονισμένου προγράμματος γενικής παιδείας, ο Κ. Σοφούλης συμπεραίνει ότι ένα εκσυγχρονισμένο πρόγραμμα γενικής παιδείας είναι ανάγκη να συμβάλλει σε μια συνολική θέαση του κόσμου και να ενσωματώνει τις αξίες της σύγχρονης δημοκρατίας.

Με αρωγό την θεωρητική του βάση, ως πλατφόρμα για το σχεδιασμό προγραμμάτων γενικής παιδείας, προχωρά στη συνέχεια στη δομή ενός συστήματος, ως οδηγό για την επεξεργασία τέτοιων προγραμμάτων. Το σύστημα τούτο, θα αποτελείται από δύο παράλληλα επίπεδα: το κυρίως πρόγραμμα σπουδών και το κρυφό πρόγραμμα. Κάθε ένα από τα δύο, διακρίνεται ως προς το περιεχόμενο και τη μέθοδο του. Όσον αφορά το περιεχόμενο, οι επιλογές αντλούνται από τρεις κατηγορίες υλικού: α) τις τέχνες και τα γράμματα, β) τη δημοκρατική αξιολογία, γ) τις πρακτικές κοινωνικής εμπλοκής. Η μέθοδος αποτυπώνεται με δύο διαστάσεις: τη Σωκρατική διαλεκτική και την πραγματιστική ενάσκηση (Dewey) (Σοφούλης, 2013).

Διάγραμμα: Η Δομή του συστήματος γενικής παιδείας

Για να θεωρείται ολοκληρωμένο ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας απαιτείται να καλύπτει τόσο το κυρίως πρόγραμμα σπουδών, όσο και το κρυφό πρόγραμμα, ο ρόλος των οποίων είναι συμπληρωματικός. Στο πρώτο πεδίο, διαφαίνεται η εκπαιδευτική διαδικασία που ακολουθεί το πανεπιστήμιο στη διδασκαλία και στην έρευνα. Με το πρόγραμμα σπουδών μπορεί εύκολα η κοινωνία να διακρίνει τους σκοπούς του πανεπιστημίου και να εκτιμήσει τη σκοπιμότητα τους. Οι σπουδαστές από την άλλη, με το σύστημα επιλογής προγραμμάτων σπουδών, δύνανται να αξιολογούν τις προσφερόμενες εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Επίσης, το ακαδημαϊκό προσωπικό μπορεί να επιλέγει, ελεύθερα, την εκπαιδευτική και ερευνητική αποστολή του. Το πρόγραμμα γενικής παιδείας θα μπορούσε να περιλαμβάνει: μαθήματα, διαλέξεις, σεμινάρια, έρευνα, δηλαδή εργαλεία εκπαίδευσης διανυγή και ελεύθερα επιλέξιμα. Συνεπώς, το πεδίο αυτό αποτελεί ένα μέρος της «συνήθους» λειτουργίας του πανεπιστημίου (Σοφούλης, 2013).

Το δεύτερο πεδίο, δηλαδή το κρυφό πρόγραμμα, υπάρχει και λειτουργεί με ένα κρυφό τρόπο στα πλαίσια της ακαδημαϊκής κοινοτικής ζωής, καθώς η διείσδυση της παιδείας δεν γίνεται με τη φανερή διδασκαλία. Εδώ ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας είναι ανάγκη να υλοποιηθεί με διαφορετικά εργαλεία και τρόπους, σε σχέση με το φανερό, το κυρίως πρόγραμμα σπουδών. Η διαμορφωτική λειτουργία του πανεπιστημίου στο κρυφό πρόγραμμα διαφαίνεται, για παράδειγμα, μέσω της αρχιτεκτονικής των κτηρίων και του περιβάλλοντος χώρου, της αισθητικής των τοίχων και των αγαλμάτων. Μπορεί όλα αυτά να επιτελούν χρηστικές ανάγκες, όμως ταυτόχρονα πλάθουν την αισθητική κουλτούρα των χρηστών τους. Επίσης, στο κρυφό πρόγραμμα η διδασκαλία της πολυπολιτισμικότητας ή των δημοκρατικών αρχών δεν επιτυγχάνεται με διαλέξεις, αλλά με την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ φοιτητών και του πανεπιστημίου τους. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών ο φοιτητής δεν το έχει επιλέξει συνειδητά, καθώς με την είσοδό του στον πανεπιστημιακό χώρο έρχεται σε επαφή με τις δεοντολογίες και τους κανονισμούς και τα ακαδημαϊκά μέλη του, το οποίο συνεπάγεται μια αναπόφευκτη πολιτισμική, αισθητική, ψυχολογική και νοητική διεργασία. Το κρυφό πρόγραμμα είναι ανάγκη, βέβαια, να επιτελεί τους ίδιους σκοπούς και στόχους με το φανερό πρόγραμμα για να μπορεί να ενταχθεί σε ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας. Για παράδειγμα, η εκπαίδευση των δημοκρατικών αξιών και του ανθρωπισμού δε θα μπορούσε να συμβιβαστεί σε περιβάλλον φασιστικών κτηρίων και ακαθάρτων τοίχων (Σοφούλης, 2013).

Όπως διακρίνεται και στο ανωτέρω διάγραμμα, κάθε πρόγραμμα σπουδών έχει δύο διαστάσεις: το γνωστικό περιεχόμενο και την παιδαγωγική μέθοδο για την μετάδοση της γνώσης. Η μέθοδος της διδασκαλίας αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο της εκπαιδευτικής

διαδικασίας, σε σχέση με το γνωστικό περιεχόμενο του κυρίως προγράμματος. Αντίθετα, όσον αφορά το κρυφό πρόγραμμα, η μέθοδος και το γνωστικό περιεχόμενο τις περισσότερες φορές συμπίπτουν. Για παράδειγμα, η αρχιτεκτονική του πανεπιστημιακού χώρου, αν και συνιστά ένα τρόπο στέγασης των ακαδημαϊκών λειτουργιών, ωστόσο με τις κατασκευές της αναδεικνύει ένα στοιχείο πολιτισμού. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα μάθημα πολιτισμού (Σοφούλης, 2013).

Όσον αφορά το περιεχόμενο του προγράμματος γενικής παιδείας, παρατηρείται από το ανωτέρω διάγραμμα, ότι ομοιάζει τόσο στο πεδίο του προγράμματος σπουδών όσο και στο κρυφό πρόγραμμα.

Η πρώτη κατηγορία περιεχομένου του προγράμματος γενικής παιδείας είναι οι τέχνες και τα γράμματα. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται κλασικά έργα φιλοσοφίας, ιστορίας, λογοτεχνίας, έργα που σχετίζονται με τη μουσική και τις εικαστικές τέχνες. Οι σπουδαστές θα είναι σε θέση να εξασκήσουν τη φαντασία, την ευαισθησία τους, καθώς και να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες. Στο κυρίως πρόγραμμα σπουδών, η μετάδοση της γνώσης θα γίνεται με το διδακτικό και το ερευνητικό έργο. Αντίθετα, στο κρυφό πρόγραμμα, η διδασκαλία τους θα επιτευχθεί μέσω ελεύθερων δράσεων και ευκαιριών που προσφέρει το πανεπιστήμιο για αυτενέργεια και διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων φοιτητών και διδασκόντων. Για παράδειγμα, ένας πανεπιστημιακός θεατρικός όμιλος, που θα αναφερόταν στην αρχαία τραγωδία ή στο σύγχρονο θέατρο, θα συμπλήρωνε με επιτυχία το πρόγραμμα γενικής παιδείας (Σοφούλης, 2013).

Εν συνεχεία, το κεφάλαιο της Δημοκρατικής αξιολογίας, περιλαμβάνει ένα σύνολο θεμάτων, που σχετίζονται με τη δημοκρατική παιδεία και ειδικότερα τις δημοκρατικές αξίες, την πολυπολιτισμικότητα, την παγκοσμιοποίηση, το περιβάλλον, κ.λπ. Και σε αυτήν την περίπτωση, στο πεδίο του κρυφού προγράμματος, το ίδιο αντικείμενο θα μπορεί να καλυφθεί με σχετικές πανεπιστημιακές δράσεις αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, όπως οργάνωση εκδηλώσεων (Σοφούλης, 2013).

Το τρίτο κεφάλαιο περιεχομένου του προγράμματος γενικής παιδείας, είναι οι πρακτικές κοινωνικής εμπλοκής. Όσον αφορά το πεδίο του προγράμματος σπουδών, η κατηγορία αυτή εμπεριέχει κυρίως μαθήματα, πρακτικές ασκήσεις καθώς και συμμετοχές σε κοινωνικά δρώμενα. Οι πρακτικές αυτές θα συντελέσουν στη δημιουργία ενεργών πολιτών, που θα συνειδητοποιήσουν ότι η ακαδημαϊκή γνώση μπορεί να εξυπηρετήσει κοινωνικές ανάγκες, ανεξάρτητες από την οικονομική χρησιμοθηρία (Σοφούλης, 2013).

Ο Κ. Σοφούλης θεωρεί ότι βασικός πυλώνας του σχεδιασμού ενός προγράμματος γενικής παιδείας είναι, πέραν του περιεχομένου του, και η εκπαιδευτική διαδικασία της

διδασκαλίας. Ως πρότυπο πανεπιστημιακής διδασκαλίας προτείνει τη Σωκρατική (μαιευτική) μέθοδο. Πιστεύει ότι αποτελεί έναν άριστο τρόπο προσέγγισης της γνώσης, μέσω της δημιουργικής αμφισβήτησης, της μεθοδικής κριτικής σκέψης αλλά και της ενεργού συμμετοχής των φοιτητών στη διαδικασία απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων. Η μέθοδος αυτή μπορεί να εφαρμοστεί στο κυρίως αλλά και στο κρυφό πρόγραμμα σπουδών.

Ως δεύτερος πυλώνας μεθοδολογίας και στα δύο πεδία προτείνεται η «πραγματιστική προοδευτική ενάσκηση». Εμμένει στον όρο αυτό, εμπνευσμένος από την «προοδευτική εκπαίδευση», για την οποία έκανε λόγο ο Αμερικανός φιλόσοφος και παιδαγωγός John Dewey. Κύρια χαρακτηριστικά της αποτελούν η εμπειρία, τα πειράματα, η στοχευμένη διδασκαλία και η ελευθερία. Η διδασκαλία γίνεται με ποικίλες παιδαγωγικές μεθόδους, εστιάζοντας στις ιδιαιτερότητες και στις ανάγκες του κάθε μαθητή. Βασικό στόχο αποτελεί η κλιμακωτή και η συνολική κατάκτηση της νέας γνώσης από το μαθητευόμενο, ώστε να καταφέρει σταδιακά να γεφυρώσει τις εμπειρίες του με την εκπαίδευση. Η εστίαση στην ανακάλυψη της μάθησης στοχεύει να καταστήσει τον φοιτητή κατασκευαστή της (Σοφούλης, 2013).

Αξίζει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό, ότι τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη και την Ελλάδα αναπτύσσονται διαδικασίες για την εφαρμογή μιας καινοτόμας παιδαγωγικής μεθόδου στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, της φοιτητοκεντρικής μάθησης. Με τον όρο αυτό εννοούμε μια σειρά από «καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας, οι οποίες βασίζονται στην ενεργό συμμετοχή των φοιτητών στη διαδικασία μάθησης, με στόχο την απόκτηση μεταφερόμενων δεξιοτήτων, όπως η επίλυση προβλημάτων, η κριτική σκέψη και ο αναστοχασμός» (ESU, 2010: 5). Η προσέγγιση αυτή αφορά κυρίως μια σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διδακτικών προσεγγίσεων και μαθησιακών εμπειριών, που εστιάζουν στην αντιμετώπιση των μαθησιακών αναγκών του φοιτητή. Όσον αφορά τα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα, παρατηρείται σήμερα μια προσπάθεια να συμβαδίσουν με τα ευρωπαϊκά δεδομένα, σχετικά με την εφαρμογή της φοιτητοκεντρικής μάθησης. Ιδιαίτερα σημαντικές πρωτοβουλίες αποτελούν αυτές που συντόνισαν το Πανεπιστήμιο Πατρών το 2016 και το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης το 2019, με τις οποίες προχώρησαν στην ίδρυση και λειτουργία Γραφείου Υποστήριξης της Διδασκαλίας και Μάθησης των μελών ΔΕΠ και διδασκόντων. Σκοπός της λειτουργίας του είναι η προώθηση της πανεπιστημιακής παιδαγωγικής, με δράσεις που έχουν στόχο τη βελτίωση του διδακτικού έργου. Τα πεδία δραστηριοτήτων του ΓΡΑΔΙΜ είναι η υποστήριξη των μελών του διδακτικού προσωπικού

και η ενημέρωση του σε νέες πρακτικές μάθησης και διδασκαλίας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, η υποστήριξη των φοιτητών, καθώς και η διοργάνωση σεμιναρίων.⁶

Επίλογος

Σε πολλά, λοιπόν, φαίνεται να διαφέρει το παραδοσιακό πανεπιστήμιο από το σημερινό Πολυπανεπιστήμιο (Multiversity). Και τούτο διότι μεταρρυθμίστηκε το πρόγραμμα σπουδών του, με τη γενική ανθρωπιστική παιδεία να τίθεται στο περιθώριο. Το παραδοσιακό πανεπιστήμιο λειτουργούσε στη βάση ενός ενιαίου προγράμματος σπουδών, που απλώς διακλαδιζόταν σε ειδικότερες σπουδές, χωρίς όμως να χάνει το κύριο χαρακτηριστικό του, που ήταν η ανθρωπιστική εκπαίδευση. Αντίθετα, στο σύγχρονο Πολυπανεπιστήμιο, η προσφορά οποιουδήποτε προγράμματος σπουδών εξαρτάται κυρίως από την οικονομική του χρησιμότητα. Το γεγονός αυτό καθιστά το Πανεπιστήμιο ένα ίδρυμα που παρέχει αξιακά ουδέτερη εκπαίδευση, εστιάζοντας στην επαγγελματική και τεχνική κατάρτιση των σπουδαστών.

Ο μετασχηματισμός του σημερινού πανεπιστημίου σε Πολυπανεπιστήμιο προβλημάτισε έντονα το καθηγητή Κ. Σοφούλη και τον παρακίνησε να γίνει ένας από τους πρωτοστάτες στη συζήτηση για το ζήτημα της επανεξέτασης του παιδαγωγικού ρόλου του Πανεπιστημίου. Με το βιβλίο του *Το Πανεπιστήμιο ως σχολείο: Αναζητώντας το παιδαγωγικό αποτόπωμα* (2013), παρουσιάζει την πρόταση του για την επαναφορά ενός εκσυγχρονισμένου κοινού προγράμματος γενικής παιδείας, που θα παρέχει ανθρωπιστική εκπαίδευση. Θεωρεί ότι είναι ένα κρίσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, που θα μπορούσε να ανατάξει το σημερινό πανεπιστήμιο, ώστε να επιτελέσει με επιτυχία τον κύριο παιδαγωγικό του ρόλο και να συμβάλλει στην ανάπτυξη ολοκληρωμένων, φιλοσοφημένων προσωπικοτήτων. Ειδικότερα, σκιαγραφεί ένα σύστημα γενικής παιδείας, ως οδικό χάρτη στη διαδικασία κατάρτισης εναλλακτικών προγραμμάτων σπουδών γενικής παιδείας, από το εκάστοτε πανεπιστήμιο. Αυτό το «νοητικό πείραμα», παρουσιάστηκε αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας.

Κατά την άποψη μας, το συνολικό πρόγραμμα σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ανάγκη να αντικατοπτρίζει την προσήλωση του σημερινού πανεπιστημίου στον κύριο παιδαγωγικό του σκοπό. Συγκεκριμένα, ένα κοινό πρόγραμμα γενικής παιδείας, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών, μπορεί να εκφράσει εμπράκτως τη γενική εκπαιδευτική αποστολή του σύγχρονου πανεπιστημίου. Τούτο θα αποτελέσει το παιδαγωγικό συμπλήρωμα

⁶Βλ. ΦΕΚ Β 2468/24.06.2019 για την Ίδρυση Γραφείου Υποστήριξης Διδασκαλίας και Μάθησης (ΓΡΑΔΙΜ) στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Βλ. ΦΕΚ Β 1832/13.05.2020 για την Ίδρυση Γραφείου Υποστήριξης Διδασκαλίας και Μάθησης (ΓΡΑΔΙΜ) στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

της αναγκαίας επαγγελματικής κατάρτισης και θα συντελέσει στην παραγωγή φιλοσοφημένων ατόμων με κριτική ικανότητα, ήθος και κοινωνική ευθύνη. Δηλαδή μια συνύπαρξη γενικής παιδείας και επαγγελματικής εκπαίδευσης είναι το ζητούμενο.

Ωστόσο, είναι ανάγκη να αναγνωρίσει κανείς ότι ένα τέτοιο πλαίσιο προγράμματος γενικής παιδείας δύσκολα θα μπορεί να αποτελέσει μέρος της ευρωπαϊκής και εθνικής κατ' επέκταση πολιτικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές που εφαρμόζονται σήμερα για την ανώτατη εκπαίδευση ουδετεροποιούν αξιακά πλήρως τον ενιαίο εκπαιδευτικό χώρο. Ένα πρόγραμμα γενικής παιδείας, δεν θα μπορούσε εύκολα να στριμωχτεί στις σύγχρονες ανάγκες τυποποίησης των σπουδών, που εξυπηρετούν αποκλειστικά τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bologna Declaration (1999). Retrieved 07.12.2020 from

http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf

ESU. (2010). Student-Centred Learning. Toolkit for students, staff and higher education institutions. Brussels: The European Students' Union. Retrieved 20.12.2020 from https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2017/10/SCL_toolkit_ESU_EI.compressed.pdf

Μαυρουδέας, Σ. (2005). *Οι τρεις εποχές του πανεπιστημίου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παυλίδης, Π. (2006, Οκτώβριος). Η Ιδέα του Πανεπιστημίου στη «μεταβιομηχανική» εμπορευματική οικονομία. Εισήγηση στο 4^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε στις 20.12.2020 από <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio4/praktika1/paylidis.htm>

Σοφούλης, Κ. (2000). *Για το σύγχρονο Δημόσιο Πανεπιστήμιο: Κριτική και ένα σχέδιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Σοφούλης, Κ. (2013). *Το πανεπιστήμιο ως σχολείο: Αναζητώντας το παιδαγωγικό αποτόπωμα*. Αθήνα: Gutenberg.

ΦΕΚ 1832/Β'/13.05.2020. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, σελ. 18737-18744. Ανακτήθηκε στις 23.12.2020 από https://ctl.upatras.gr/wp-content/uploads/sites/27/2020/07/%CE%A6%CE%95%CE%9A_%CE%95%CF%83%CF%89%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-

%CE%9A%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82.pdf

ΦΕΚ 2468/Β'/24.06.2019. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, σελ. 27407-27410.

Ανακτήθηκε στις 23.12.2020 από https://duth.gr/Portals/0/___1.pdf

<https://www.iky.gr/el/idrymata-anwtaths-ekpaideyshs/2014-07-16-11-07-35>.

Ανακτήθηκε στις 09.12.2020.